

АЛЕКСАНДАР Б. ЛАКОВИЋ

МАЛИ

У мојој породици постојала је особа коју смо ретко помињали.
То је био Мали.

По очевом казивању ђед га је једног дана довео кући у село.
Неочекивано и ненајављено.

Мали је имао око десет година. Запуштен. Мањег раста. Сувоњав. Бистроок. Неповерљив. Свадљив.

Ђед је био на годишњем парастосу даљем рођаку. Оцу Малога.

Мајка му је умрла на порођају. Он је једва претекао.

Отац је пио. Није марио за Малога. Није се ни женио.

Баба, мајкина мајка га је подигла.

Али умрла је и она, када је Мали пошао у школу.

Од бабине смрти Мали је живео од тетке до тетке. Од стрине до ујне. Ретко код оца.

Нигде нико није био задовољан.

Ни Мали. Ни привремени старатељи.

Ђед је питао његове стричеве да о Маломе он покуша да води рачуна.

Сами су баба и он у селу.

Додуше, син и ћерке их посећују са породицама редовно.

Наћи ће се Мали њима, а и они ће покушати да помогну њему.

Макар да време између долазака своје деце прекрате у друговању са Малим.

Стричеви Малога су то, наводно, невољно учинили. Као, има ко да брине о њему. Као и досад. Али, ето, пристаће на такву понуду више да помогну мом ђеду кога, иначе, поштују, него ли што је то потребно Маломе. Тобоже.

Ђед је одћутао. Морао је.

Мали му је био врло драг, иако је увек био некако љут. Спреман на свађу у сваком тренутку.

Такав је остао и касније. Али не заувек.

Сви смо га волели. Волео је и он нас. Нарочито ђеда и бабу. Али то никада није признао. Трудио се и да прикрије оно што смо сви примећивали.

Поготово се противио и опирао било каквом облику нежности и мажења. Знао је и да буде непријатан у тим тренуцима.

Ниси смео ни да га помилујеш по коси. То право и привилегију је само ђед поседовао.

А тек да га, случајно, пољубиш у главу, што су у почетку чинили старији посетиоци за неку благост коју би им Мали учинио...

Уживали смо, ђутке и правили се да не видимо такве тренутке, када би Мали пожелео да пропадне у земљу, а једва се суздржавао да не прасне и увреди ђедове госте.

Било нам је смешно и пријатно, иако смо знали да Мали у свом досадашњем животу није навикао на нежности, али смо очекивали да ће се временом прилагодити и на знаке милости и љубави.

На увреде је бурно реаговао, нарочито међу децом, па се ђед често ишао извињавати комшијама и учитељу, али и бранећи га притом. Тачније тражећи, од свих, разумевање за Малога.

У школи га је учитељ ненамерно „прекрстио”. Знао му је име, али не и презиме, па га је привремено уписао под нашим презименом.

Знао је он како му је право презиме, али се није противио новом.

На крају школске године, када је ђед хтео да исправи учитељевоу ненамерну грешку, за коју је тек тада сазнао, Мали га је замолио да то не ради. Нека остане како је учитељ записао.

Тако је и остало.

Ни касније није променио презиме.

Сигуран сам да би се наљутио да смо га на то подсећали.

Кад је започео свој нови живот код ђеда и бабе, почео је и редовно у школу да иде. Мада се није много трудио да учи. Више је волео да помаже ђеду око сеоских послова. Нарочито око стоке. Иако га је ђед убеђивао и молио да учи, јер ђед није планирао да Мали остане сељак, већ да га ишколује и, уз помоћ сина, запосли у граду.

И баба га је много волела. Као да јој је био син. Можда, онај изгубљени.

Никада нису много речи изменили међусобно њих двоје, а увек су знали шта ово друго планира и шта му треба. Као да су се погледима тајанствено и само њима знано договарали. И волели. Баш као син и мајка.

У тренуцима када јој се погоршавала њена депресија, баба је често заветовала оца и ђеда да не дозволе да јој и овог сина одузму.

Иако на те бабине речи нисмо обраћали пажњу, временом се испоставило да је баба можда била у праву.

Због лоших оцена у школи долазио је код нас у град на по неколико дана. Отац и мајка су обнављали школско градиво са њим. Преко викенда смо сви одлазили у село, код ђеда, и тамо настављали учење.

Једино је лепо цртао.

Све нас је кришом портретисао, али нам није давао цртеже ни на увид. А тек за спомен.

Наводно, да их доради, јер је увек нечим незадовољан. И тако стално. Тако да смо остали без цртежа Малога.

Отац је хвалио Малога да све брзо памти.

Подгрејавао је ђедове планове са Малим.

Међутим, Мали се није слагао са ђедовим жељама.

Тек што је завршио основну школу и започео средњу пољопривредну школу, да би касније уписао и факултет, о чему су ђед и отац маштали, Мали се, тек што је напунио осамнаест година, одлучио да напусти школу и оде у војску.

Отац и ђед су га узалуд одвраћали.

Трудили су се да га убеди у искреност и добробит њихових планова, али ништа није помогло.

Војска па војска.

Одбио је и очев предлог да војску служи у ауто-јединици. Да добије возачку дозволу са којом се тада могао запослити, ако већ неће даље да учи.

Отац му је, пошто се распитао, предлагао да, ако није задовољан пољопривредном школом, може да га препише у уметничку, под условом да положи допунске предмете. А доцније, ако положи пријемни, може да студира и Ликовну академију.

Мали је све то одбијао, не дајући им повода да помисле како је он нечим незадовољан. И у таквој необично непријатној ситуацији Мали није испољавао љутњу. Чинило нам се да је тек тада зрачио емоцијама и делио љубав око себе, мада невешто и кришом.

Ђед је на крају, немоћан да ишта промени, а и због искуства са најстаријим сином којем није дао благослов да оде у партизане и који је у рату погинуо, дао благослов Маломе да оде у војску. На брзину су направили и скроман испраћај у војску.

И ђеда и бабу је то много погодило.

Преиспитивали су се где су погрешили у васпитању Малог.

Јавио се два-три пута писмом из Марибора, где је служио војску.

Након тога је престао да се јавља, што их је посебно заплашило.

Отац се распитао у војном одсеку зашто се Мали не јавља.

Одговорили су му, у поверењу. Мали је, наводно, самоиницијативно напустио јединицу. Три месеца од почетка војног рока.

Оцу није било јасно зашто ђед и он нису били обавештени о томе. Можда се, уплашен и гладан, скрива у околини.

Наводно је, по информацијама војне обавештајне службе, побегао у иностранство, са још једним старијим војником – активним официром.

Никада се више није јављао никоме од нас.

Неки су га наши сељани виђали у Француској. У различитим градовима.

Кажу да је увек изгледао као господин.

Многима је тамо помогао.

Нико није знао где ради.

Пошто је баба умрла, једно лето, отац и ђед су шапатам замолили Тома Жару, обавештајца и ратног друга њиховог страдалог сина и брата, да се распита, преко својих сабораца, где је Мали и шта ради.

Одговорио је да га више никада не питају за њега. Али, због поштовања према породици свог ратног друга, није могао а да им не каже основне податке о њему, иако је то била поверљива информација. Војна тајна.

Добро је. Поштен је то момак – одговорио им је Том Жара.

Немате разлога ништа да бринете. Вратиће се он и сви ћете бити поносни на њега – додао је.

Нису га више никада ни питали.

Сумњали су да је све баш тако како Том Жара прича.

Ђед је гласно размишљао:

Не ради нигде, а лепо се облачи. Значи има пара. Добро да није гладан.

А који су то послови, да не радиш, а имаш пара? – питао је ђед, самога себе, шапатам.

Само лоповски и шпијунски. Али, било шта да је, ни једно, ни друго, није ни за какав понос. Далеко било – вртео је ђед главом, озбиљно забринут.

После је ђед једном питао оца, мислећи да га нико од нас укућана не чује:

Прича се да наша обавештајна служба по иностранству има младе људе, обично ситније криминалце, који ликвидирају непријатеље државе – шаптао је.

Да Мали то не ради по белом свету? – питао се ђед наглас.

Нису помагала очева разуверавања.

Малог, жељног љубави, који се од те исте љубави плашио мислећи да је то слабост људска, заврбовали су у војсци за то.

Њега. Сиромашка.

Њега. Сироче. Са туђим презименом.
Њега. Онако дрчног и неповерљивог.
Њега. Пуног нежности које се стидео.
Па где ће им душа, сине, ако је имају ти бранитељи државе.
Од кога је бране, распала им се таква, кад је наш Мали, на
такав начин, брани.

Кад наш Мали, несвестан шта чини, убија за њу.

Мисли да нас спашава, а он сеје смрт. И себе убија – са дубоким је уздасима ђед готово јектао.

Онда је знао да љутито подигне главу и поглед и некако љуто-жалосно каже оцу:

– Брат ти није за ово погинуо, за овакво друштво сигурно није. Знам ја то – скоро је кроз сузе ђед окончавао монолог.

Сви смо то у кући одавно већ знали, али због покојног стрица нисмо то смели себи да признамо.

Нисмо смели да признамо узалудност жртава и младости које су веровале у бољу будућност за све нас.

Нисмо смели стрица и његове прекинуте снове да изневеримо.

Да можда и Мали не чини то исто.

Можда Мали брани нашег стрица, не знајући да ради супротно.

Стриц тако нешто не би сам никада учинио.

Убити непознатог човека за кога ти претпостављени каже да је велика опасност за тадашњу Југославију.

Нисмо могли да верујемо да се наш Мали претметнуо у такво нешто.

Видео сам га само још једном.

На ђедовој сахрани.

Таман када је било „последње целовање”, непосредно пре затварања ковчега.

Изнаенада се појавио поред мене.

Ставио ми руку на раме и климањем главом, затварањем очују и са прстом на уснама саопштио ми да не будем гласан.

Пришао је ђеду.

Пољубио га у чело.

Очи су му засузиле.

И спустио је у ковчег нешто што је имао у десној руци.

И отац је приметио тај његов потез.

Нисмо знали шта је Мали спустио у ђедов ковчег.

Је ли вратио нешто што је понео из ђедове куће као заштиту.

Или је донео ђеду нешто што је, за живота, овај волео да има.

Или нешто чиме је и мртвом ђеду ставио до знања да је успео у животу, не знајући да су живот и успех само привид и релативна ствар.

Пољубили смо се, обојица уплакани, пошто су ђедов ковчег у међувремену већ спустили у раку.

На исти се начин поздравио и са мојом мајком, оцем и мојим старијим братом.

Све нас је заједно јако загрлио.

Чуо сам његов јецај.

Сузе више није могао да сакрије.

Отац га је замолио да се заједно захвале свима који су присуствовали сахрани и да их позову кући на пиће и јело за ђедову душу, какав је и обичај.

Прихватио је очев позив и заједно су се њих двојица са свима присутнима стиском руке поздравили, захваљујући им што су дошли.

Интересантно да га нико није препознао, што смо закључили по накнадним питањима ко је онај наш рођак којег нису до сада виђали код нас. Рекли смо из Црне Горе, од наше блиске одиве.

После сахране није свратио кући. Није имао времена.

Замолио је да му опростимо што и баби није дошао на сахрану. Није могао. Био је спречен.

Још једном нас је све заједно загрлио и изљубио.

Рекао је, зна да смо добро и не брине за нас. Такве му вести стижу о нама. Знао је и за неке појединости из наших живота. Знао је да мој старији брат добро игра фудбал. Брат ће неку годину касније служити војску у тој истој касарни у Марибору. У којој нико за Малог није чуо, нити знао да је наводно био ту.

Замолио нас је и да ми не бринемо за њега, јер, сада заиста, нема потребе. Напредовао је у свом послу. Успео је и испунио своје жеље.

Још је рекао да не ради оно што ми мислимо и да ће нас у то брзо уверити.

И ни реч више. Ни је ли жењен. Има ли деце. Имамо ли браће и сестара. Вероватно да се није ни женио.

О својима није ни питао. Нити је слушао када је отац хтео нешто да му каже и покаже неког од стричева који су били на сахрани.

Правио се да га не чује.

И нестао је, заувек.

Као што се и појавио на сахрани.

Никада га више нисмо видели. Ни чули.

Можда и јесмо, али га нисмо препознали.

Никада се више није јавио. Ни разгледницом. Ни честитком за Нову годину.

Опет смо о њему почели да причамо само ми укућани и то када смо сами.

Опет нас је обузео бол због Малога. Преузели смо и ону неутажену ђедову бригу за Малог.

Због љубави, пре свега, коју Мали никада није могао да испољи, осим кроз жалост као ово на сахрани. И због тога што ју је, ненавикнут, нерадо и са отпором прихватао.

Неко или нешто га је и у томе спречавало.

Ђед је једном рекао, сећам се, можда смо претеривали са љубављу према њему. Можда је требало да му је дајемо на кашичицу, уместо што смо хтели да што пре надокнадимо код Малога све оно што није раније доживео. Можда нисмо имали мере у најбољој намери.

Касније, временом бисмо Малога само спорадично поменули. Онако узгред.

Нешто смо га чешће помињали док ми је брат био у Марибору у војсци.

Сетио сам га се и када су ми родитељи умрли.

Када сам се преслишавао кога све још нисмо обавестили од родбине са стране. Знао сам да њега нисмо обавестили. Нисмо ни знали како да то урадимо. Ни број телефона, ни кућну адресу Малога нисмо знали.

Надао сам се да ће, можда, доћи. Онако, изненада.

Али није дошао.

Знам. Био је спречен.

Дошао би да је икако могао.

Сигуран сам. Није могао.

Међутим.

Није прошло ни месец дана од очеве смрти, а делимично нам се разјаснила мистерија у вези са Малим.

Стигло нам је писмо из Француске.

Без адресе пошиљаоца.

Без пропратног обавештења од кога је писмо.

Надали смо се да је од Малога.

У писму су били цртежи на папиру, исечак из неких француских новина и ликовни каталог.

У питању су били портрети свих нас. По један портрет ђеда, бабе, оца, мајке, брата и мене. Перфектни цртежи. Цртежи пуни љубави.

Испунила ме је жалост што ове његове цртеже нису видели за живота отац и мајка.

Исечак из француских новина је садржавао новинску вест да је у саобраћајној несрећи страдао познати француски сликар Лаков Р. Мали. Наше је презиме скратио у име, а почетно слово ђедовог имена је сачувао као своје средње слово.

И брату и мени су очи биле пуне суза.

А каталог, тачније мању књигу, чиниле су репродукције слика Малога.

Колоритне, какав је и наш заједнички завичај. Са доста воде и планина. Са црквеним куполама. Са људима са села.

Одавно нисам видео такве слике.

Морао сам да седнем.

Брат и ја смо гледали у слике Малога, окретали странице каталога, а у међувремену смо гледали један у другог.

Изненађени, дивили смо се сликарству Малога.

Били смо поносни на њега.

Поново смо загледали у слике.

Брат је приметио да на једној слици, у њеној позадини тачније, назире ђедов портрет. Представа ђеда као балканског заштитника. Са обиљем нежности иза оштрог лика.

На истој сам слици приметио и бабин лик. Забрађена, са тугом на лицу. Као скривена на слици а утиснута у неки пејзаж, у небо или у неки други лик.

Ликови ђеда и бабе били су идентични њиховим портретима у цртежима Малога.

Када смо сутра поново гледали слике Малога доживели смо још једно изненађење.

Ђедов и бабин лик били су скоро на свакој његовој слици.

У позадини или макар у углу сваке слике.

Брат и ја смо тек тада почели да га упознајемо.

И наставили смо, уз извесну игру, преко рачунара.

Међутим, два-три месеца касније изненадило нас је приспеће пакета из Француске. Опет без адресе пошиљаоца и без пропратног писма.

Пошиљка се састојала од књиге-каталога поводом раније одржане изложбе цртежа Малога у Паризу. На завршној корици каталога били су портрети свих нас. Од ђеда до мене.

Уз каталог су биле и у картон запаковане кружне минијатуре, пречника око двадесет центиметара, у плитком рељефу, у теракоти. Њих укупно пет. Са ликовима бабе, оца, мајке, брата и мене. Недостајала је једино минијатура са ђедовим ликом.

Тек смо тог трена брат и ја сазнали шта је оно што је Мали кришом убацио у ђедов ковчег.